

Тема. Середньовіччя як доба, її хронологічні межі й специфічні ознаки в історії європейських і східних літератур. Вплив релігії та філософії на літературу й культуру в добу Середньовіччя. Основні жанри середньовічної літератури на Заході та на Сході.

Мета: поглибити розуміння епохи Середньовіччя, культури і традицій середньовічного суспільства; визначити хронологічні межі епохи; узагальнити і розширити раніше вивчений матеріал з історії, культури, музики і літератури Середньовіччя; пояснити специфіку розвитку європейського і східного Середньовіччя; розкрити провідні теми та жанри середньовічної літератури; розвивати навички дослідницької діяльності, вміння готувати повідомлення на задану тему; виховувати інтерес до середньовічної літератури та культури.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми й мети уроку

Учитель. У Європі у Vст. , здавалося б, непохитна Римська імперія остаточно розпалася під ударами варварів. Легіони один за одним залишали завойовані землі, щоб захистити столицю – Рим, але й він упав... А на вільних просторах Європи утворилися нові держави: на землях кельтів і франків – Франція, прирейнських германців – Німеччина, бритів – Англія, на Піренейському півострові – Іспанія, в Апеннінах – Італія. Почався процес формування націй. У суспільстві виникли нові феодальні відносини. І в усіх цих нових народів були свої мови і культури, не схожі на античну.

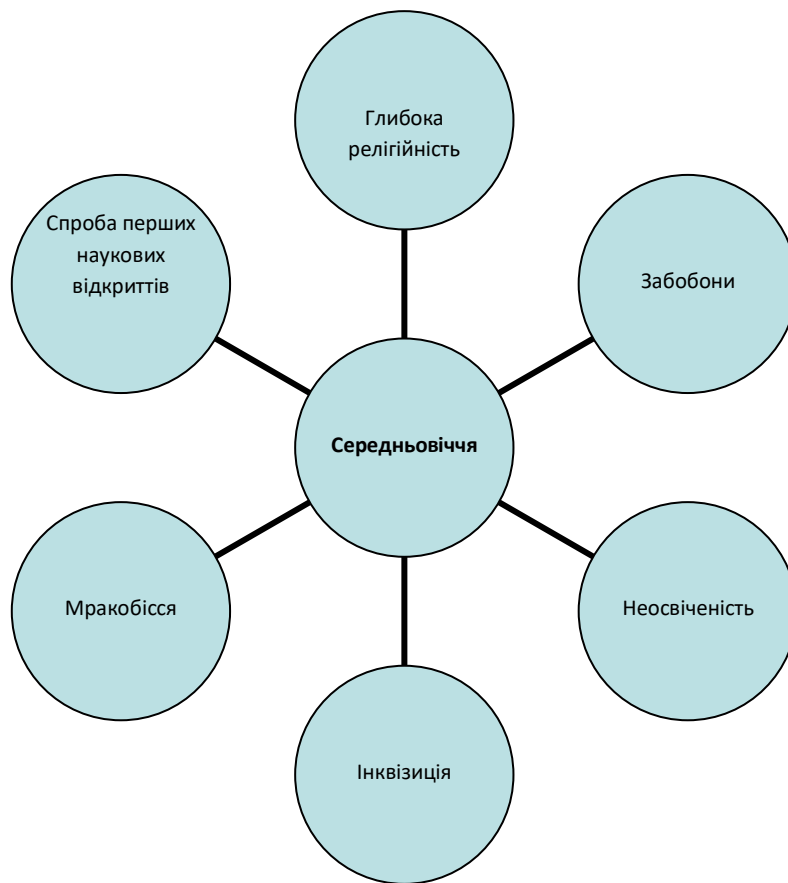
Так почався новий етап європейської історії – Середньовіччя. Поняття «середньовіччя» ввели в ужиток італійські гуманісти в XVIст., вважаючи даний період часом глибокого занепаду європейської культури. Гуманісти свою епоху сприймали як «новий вік», бо античність розглядали як «старий вік». Тому період між цими етапами в історії людства італійські мислителі називали «середнім віком». Учені розділили цей великий історичний етап на кілька періодів:

1. Раннє Середньовіччя (від V до XI ст.)
2. Зріле або високе Середньовіччя (XII - початок XIV ст.)
3. Пізнє Середньовіччя, початок Відродження - XIV–XV ст.

III. Актуалізація опорних знань

Інтерактивна вправа «Асоціативний куш» («Групування»)

Складіть асоціативний куш до поняття «Середньовіччя», яке розглядали на уроках історії, мистецтва.

IV. Сприйняття та засвоєння нового матеріалу

Міні-лекція вчителя.

В епоху Середньовіччя світова література вступила у новий період розвитку, який відбувався в умовах формування феодального способу виробництва. У цей період літературний процес на Заході і Сході має спільні закономірності і характеризується певною єдністю. Середні віки не були якимось «провалом» у літературному розвитку, як це колись вважалось. Культура Середньовіччя навряд чи поступається стародавній культурі. Можна говорити лише про нерівномірність літературного процесу: одні регіони світу входили у Середні віки в умовах занепаду античного світу, маючи в минулому багату політичну та культурну історію, інші з'явилися на історичній арені із «запізненням», в період розкладу первісного ладу (варвари), маючи лише архаїчні форми усно-поетичної творчості. Розпад старих регіонів не призводив до повного зникнення стародавніх культур. Протягом Ранняго Середньовіччя йшла перебудова, поступове формування нової культури та літератури, в процесі його не все відкидалося від старої культури, органічно засвоювався фольклор та література нових народностей. Крім того, на нові культури впливали сусідні народності, що вело до взаємодії та змішання різних культур.

У Середні віки деякі народи пережили «золотий вік» своєї літератури, якому вжене судилося повторитися (наприклад, література Провансу в XI-XIII ст.).

До Середньовіччя належить класичний період розвитку арабської, ірано-таджицької, японської літератур; слов'яни також зазнали першого значного піднесення: Київська Русь – одна з провідних культурних держав тієї доби..

Культура та література Середньовіччя розвивалася під впливом релігії. Християнська церква мала абсолютний вплив на духовне життя європейців. Вона формувала їхню релігійну свідомість, сприяла розвитку культури й зміцненню єдності Європи. Офіційною релігією Середньовіччя було християнство.

Християнська католицька церква у середні віки панує над усім культурним життям Західної Європи. Церква створює літературу, що схвалює подвиги аскетизму, мучеництва за віру.

Характерним для цього періоду є жанр «житія», які описують відлюдників, що вирушають у пустелю, добровільно зазнають катувань. Поширюються також «видіння», тобто розповіді людей, що немовби побували у потойбічному світі. У них описуються фантастичні картини райських насолод та пекельних мук.

На відміну античної культури, яка проголошувала «*Mens sana in corpore sano*», що означає «здоровий дух в здоровому тілі», середньовічна культура проголошувала верховенство духу над плоттю, духовної краси над фізичною. Були проголошені догмати християнства й розроблені способи пристосування їх до повсякденного життя.

Отож, ідеальною людиною може бути або чернець, або людина, яка зреклася земних утіх, протистоїть спокусам і живе з Богом у серці. Незважаючи на такі суворі догмати, людство жило своїм життям, відкривалися університети, розвивалися всі види мистецтв, становилися національні літератури. Люди залишалися людьми. Як і в інші історичні епохи, вони тягнулися до світла і краси.

Водночас із церковною літературою, що писалася переважно латиною, протягом усього середньовіччя розвивається література світська, яка є далекою від похмурого, аскетичного світосприйняття. Різні її напрями та види походять із народної творчості, що існувала з давніхдавен, а темою її була людина зі своїми земними радощами та бідами.

Найзначнішою та найціннішою спадщиною середньовічної літератури був епос — поеми про героїв-воїнів, які були створені народом і висловлювали його ідеали. Епос виник у формі сказань, які тривалий час існували в усній формі. Виконавців сказань називали у Франції жонглерами, у Німеччині — шпільманами. Зазвичай це були акробати-фокусники, що розважали народ на дорогах та площах. Вони також співали або читали пісні про воїнів-героїв. А пізніше, вже з XII ст., поети переробляють ці сказання і записують їх у вигляді великих поем.

Герой середньовічного епосу — воїн, захисник своєї країни і народу. У добу постійних війн — це важлива фігура суспільного життя. В епосі ідеальні якості воїна — сила, хоробрість, доблесть, вірність васала своєму сюзерену — героїзуються. Сюжети багатьох поем складені на основі справжніх історичних подій. Мова йде про історичних осіб, але із часом

сюжет може бути зміненим, причому досить суттєво. Найбільше збереглося пам'яток французького епосу. Його теми: захист батьківщини від ворогів, відданість королю. «Пісня про Роланда» розповідає про героїчну загибель небожа Карла Великого, графа Роланда, під час битви з маврами. Багато в чому нагадує французький героїчний епос іспанська «Пісня про мого Сіда». В цьому найдавнішому творі іспанської літератури прославляється полум'яний патріотизм, побожність, принципи лицарської честі, вірності королю. На відміну від пісень про Роланда та про мого Сіда, німецька героїчна поема «Пісня про нібелунгів» присвячена не стільки загально-патріотичним проблемам, скільки особисто сімейним. Вона розповідає про подвиги рицаря Зіґфрида, його даму серця – Крїмхільду, про кохання, феодалну честь і гідність Зіґфрида та жорстоку помсту Крїмхільди вбивцям. Перлиною героїчного епосу Київської Русі є «Слово о полку Ігоревім», де лунає заклик до об'єднання всіх київських земель.

Невід'ємною частиною середньовічного суспільства є хрестові походи. Це військові експедиції, організовані західним християнським світом, проти мусульман з метою звільнення Єрусалиму і Святої Землі (Палестини). Вони тривали з 1096 по 1291р. Всього нараховувалося вісім великих хрестових походів. В цей час при дворах феодалів створюється пишна та витончена культура: рицарі навчаються музики, мистецтва писати вірші. У цей час виникає нова, рицарська, або куртуазна (придворна), література. Рицарська лірика оспівує любов рицаря до «дами серця». Заради її кохання рицарі (у романах) переживають різні пригоди, б'ються з велетнями і чудовиськами.

Для рицарського роману домінуючою була тема кохання. Розгортається вона на тлі рицарських пригод, оповитих таємничістю та фантастикою. Популярними в епоху Середньовіччя були романи про рицарів при дворі короля Артура, про хранителів святого Грааля, а також роман про Трістана та Ізольду. Батько Трістана, король Рівален, загинув, захищаючи свої володіння. Королевич сирота потрапляє до свого дядька, короля Марка. Барони вимагають від короля, щоб той одружився. Трістан шукає волосину Ізольди Золотоволосої, вбиває людожера і висватує Ізольду за короля. Ізольда і Трістан покохали одне одного, але золотоволоса красуня змушена стати дружиною старого короля. Трістан покидає володіння і на чужині з відчаю одружується з Ізольдою Білорукою. Смертельно поранений Трістан хоче побачити Золотоволосу Ізольду, наказуючи підняти білі вітрила, якщо вона зможе приїхати. Ображена Ізольда Білорука обманує Трістана, кажучи йому, що бачить корабель з чорними вітрилами. Трістан помирає, не витримує цього горя і Золотоволоса Ізольда. Їх поховали по обидва боки каплиці. Квітучий терен, що виріс на могилі за ніч, переріс через каплицю на Ізольдину могилу. Тричі зрубували кущ, і тричі він виростав як символ невмирущого кохання, кохання сильнішого від смерті.

Середні віки відзначаються також і значним культурним розвитком народів Сходу, що отримав назву «золотого віку» арабської та іранотаджицької літератур. Література «золотого віку» писалася двома

мовами — арабською і фарсі. В ній часто пропагувалася любов до людини, жінки, оспівування життя.

Перлиною арабської лірики є твори написані на основі давньої легенди про трагічну любов поета Меджнуна до дівчини на ім'я Лейла. Розлучений воргами і долею з подругою, юнак іде в пустелю, де спілкується лише з дикими звірами і зрештою помирає з ім'ям коханої на устах. До наших днів легенда про Лейлу й Меджнуна залишається улюбленим сюжетом багатьох східних літератур. Першим до нього звернувся класик перської поезії Нізамі Гянджеві, який в 1188р. Написав поему «Лейла і Меджнун».

Мовою фарсі написано поему Абулькасіма Фірдоусі (934-1025) «Шах-наме» («Книга царів»)- найвідоміший твір персько-таджицької літератури. На основі давньоіранського епосу та наукових праць Фірдоусі в поетичній формі виклав історію Середньої Азії від найдавніших часів до арабського нашествия. Рядки «Шах-наме» сповнені героїки й любові до батьківщини..

Перський поет-філософ Омар Хайям уславився чотиривіршами (рубаї), пройнятими духом життєлюбства і свободи. Нині твори цього митця перекладено всіма європейськими і східними мовами.

Розвивалася в східній літературі Середніх віків і проза. Це казки, народні романи, любовно пригодницькі, побутові новели, розповіді.

Між X і XV ст. На Близькому Сході було укладено збірку народних казок «Тисяча і одна ніч», яка згодом стала всесвітньо відомою. Крім арабів до її створення долучилися перси та індійці. Нині ця збірка казок входить до десятки найпоширеніших перекладних видань.

У Середні віки література накопичила значний творчий досвід і створила невмиручі цінності, тому Середньовіччя – один з найбільш суттєвих етапів розвитку світової літератури.

<https://www.youtube.com/watch?v=2orZ-61qMzk>

V. Закріплення знань, умінь і навичок

Складання паспорта-характеристики літературного періоду

- Складіть паспорт-характеристику літератури Середньовіччя

Паспорт-характеристика літератури Середньовіччя

Часові межі	V - X V II ст.
Етапи розвитку	Раннє Середньовіччя (від V до IX – XI ст.); високе(зріле) Середньовіччя (XII – початок XIV ст.); пізнє Середньовіччя (XV- XVI ст.; цей період деякі історики також називають Відродженням, або Ренесансом; XIV- початок XVІІст.): <ul style="list-style-type: none">• раннє Середньовіччя – література розкладу родового ладу(велике переселення народів, падіння Римської Імперії);• високе(зріле) Середньовіччя – література зородження феодалних відносин;• пізнє Середньовіччя, воно ж Відродження (Ренесанс)-

	література розвинутого феодалізму(епоха видатних географічних відкриттів, активний розвиток науки та мистецтв, відродження інтересу до надбань античної культури)
Період розквіту	XII-XIIIст.
Тематика	Релігійна, міфологічна, героїчна, куртуазна, література міста
Жанри	Епос, житія, сказання, поезія, роман, балада
Впливи	Релігійний
Художні особливості	Теоцентризм - спрямованість до бога; дуалізм світу: земна і духовна частини; зміна моральних пріоритетів; символізм та алегоризм

VI. Узагальнення й систематизація вивченого

- Назвіть хронологічні межі доби Середньовіччя.
- Які періоди має доба Середньовіччя?
- Чому середні віки мають таку назву?
- Назвіть жанри церковної літератури, поширеної у Середньовіччі.
- Як виник героїчний епос?
- Коли та як виникає куртуазна література?
- Якими є особливості середньовічної культури Сходу?

VI. Підсумки уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення: «Моє уявлення про Середньовіччя змінилося на стільки,
що ...»

VII. Домашнє завдання

- 1.Опрацювати текст підручника с. 123-126.
- 2.Підготувати повідомлення про золоту добу китайської літератури.